

~~Simavna~~ KİTAPLAR

Simavnalı Şeyh Bedreddin

Simavnalı Şeyh Bedreddin, Türk düşün-
cesi içinde önemli bir yeri olan düşünürlerden
biridir. Gerek çağında ve gerekse günümüzde
yapılan değerlendirmeler, değişik sonuçlara
varmaktadır. Hakkında epeyce yazı yazılan
Bedreddin, gene de tam olarak değerlendiril-
miş sayılamaz. Orhan Asena, bütün yazılan-
ları derledikten sonra *Simavnalı Şeyh Bedreddin*¹
adlı oyununu yazdı. Bu oyunda, toplanan bel-
gelerin ışığında bir yol tutulmuştur. Bu yolun
tarihsel gerçeklere uygun olup olmadığı tar-
tışılabilir. Ama, tartışılmalı mıdır? Tarihçi
olmayan ve tarih yazmayan bir yazarın belge-
leri mi konuşturması gerekir? Ya da belgelere
sıkı sıkıya bağlı kalması istenir mi? Buna evet
diye cevap veremeyiz ve vermemeliyiz. Bu yüz-
den de, Asena'nın oyununu tarihsel gerçeklere
uymuyor diye yadsıyamayız.

Asena, oyunda, Şeyh Bedreddin'i düşün-
ce ve eylem adamı olarak göstermektedir. Bu
eylem ve düşünce iki yönde görülmektedir:
Bunlardan birincisi, tüm "manevi" alanda,
öbürü de yurt yönetimi, devlet yönetimi ile
ilgili alandadır.

Şeyh Bedreddin, Asena'nın da önsözde
belirttiği gibi, "bir materyalist değildir ilkin.
Olamazdı da. Bütün öğretisini Tanrı kelâmına
dayandırmaya çalışan ve tüm eylemini Tanrı
adına yürüten bir kimse materyalist olabilir
mi?" Ancak, Asena'nın da dediği gibi, "Tan-
rı kavramı Bedreddin'de çağını çok aşan, çok
daha akılcı bir temele oturtulmuş bir tasarım
halindedir. Batınî akımlardan kökenini alan
bu Tanrı anlayışı her türlü iskolastiği, şekilci-
liği, bağınaz tekelciliği iter²." Bedreddin'e göre,
Tanrı her insanda bulunur. Hatta her varlıkta.
Şu satırlar bunu gösterir: "Allah her bir varlık-
ta görülen özün kendisi, yani asıl varlıktır. Bu
varlıkların her biri görünüşüyle diğerinden

¹ Orhan Asena, *Simavnalı Şeyh Bedred-
din*, oyun, Toplum Yayınevi, Ankara 1969, 96
sayfa, fiyatı 5 lira.

² s. 6

farklıysa da, aslında aynıdır. İmdi bir kimse çıkıp ben Tanrıyım dese bu aykırı bir söz olmaz. Çünkü her şey Tanrıyı taşır özünde. Buna bakarak Tanrının birden fazla olduğunu sanmak da yanlış. Çünkü çokluk asıl yansıyanda değil, onu yansıtan parça buçuklardadır³.” Bedreddin cenneti, cehennemi, şeytanla meleği de yadsır. Bunların hepsi insanın kendisindedir.

Bedreddin'in düşüncelerini iyice anlayan ve kavrayan Asena, sağlam bir temele dayanarak işe girişmiştir. Bedreddin, ona göre, sezgi gücü çok fazla olan bir sanatçıdır da. Oyunun konuşmalarında, Bedreddin'in bu yanını belirtmeğe çalışır. Bedreddin, oyunda, şunları yazdırır İsmail'e: “Tümün tümde oluşunda şüpheli, işkili çekecek bir şey yoktur. Bütün varlıklar her şeyde, hatta her zerrede mevcuttur. Görmüyor musun? Tohumda bütün ağaç gizli olduğu gibi ağaçta da tohum bekler sırasını?” İsmail sezemez bunu. Bedreddin, daha sonra şunları söyler: “Dedim ya oğul. Dikkat etseydin bu kadarını sen de görürdün, bundan ötesini görebilmek için benim yaşıma, benim başıma erişmen gerek⁴.” Asena, onun Tanrı görüşünü daha birçok vesilelerle belirtir oyunda. Sonra da, gerçeğe varmak için “Tanrının ışığına doğru”, “Tanrının ışığını özüne doğru” gitmek gerektiğini söyler⁵.

Bedreddin bu düşünce düzeyine vardıkdan sonra eyleme geçmiştir. Mısır'da bulunduğu sırada, bütün iskolastik kitapları Nil'e dökmüştür, “bundan böyle bana ancak benden gelir gelecek olan” demiştir⁷. Musa Çelebi anlatır bütün bunları oyunda. Balıkçı da bu görüşe koşut olarak şunları söyler: “Anladım ki tüm dinlerin, kitapların, sınırların devletlerin ötesinde bir şey var ki, insanı insan kılıyor, birbirine sevdendiriyor. Sonra dinler, töreler, kitaplar, yasalar giriyor araya, birbirinden ayırıyor⁸.” Bedreddin, kitaplarını, kitaplarıyla birlikte iskolastik bilgilerini Nil'e döktükten, iskolastik bilgilere karşı eyleme geçtikten sonra yolunu bulmuş oluyor.

³ s. 7.

⁴ s. 18.

⁵ s. 19.

⁶ s. 40.

⁷ s. 25.

⁸ s. 45.

Bedreddin'in ikinci düşüncesi halk ve onun yönetimidir. Ona göre, halk ile yönetici ayrı kişiler değildir, kendini yönetebilir halk. Ama, bazıları yönetim işini ele almış, ondan sonra da zorla sürdürülmüştür bu ve bir gelenek gibi görülmüştür. Oysa “Hazreti Muhammet çağında halifeyi halktan ayıran bir ayrıcalık var mıydı? Bir kalın duvar girmiş miydi idare edenle edilen arasına?” Bedreddin, yönetim işinde yeni bir düzen önermekte ve bunda da “İslâmda bulunan özden yararlanmakta, ancak bunu daha geliştirip ön plana çıkarmaktadır.” Asena, Bedreddin'in bu görüşlerini oyunda belirtmiştir. Hatta Börklüce Mustafa ile birlikte halk arasında dolaştırır onu ve bir Ahi ile, bir köylü ile, bir balıkçı ile konuşturur. Onlar eski bir düzenden söz ederler, orada halk kendi kendini yönetmektedir. Ahıyı dinledikten sonra, “Görüyorsun ya Mustafam. Bizden de önce bizim gibi düşünenler olmuş. Hatta uygulamaya da geçilmiş. Ne var ki biz onların vardığı noktadan çıkıyoruz yola. Onların da tecrübelerinden yararlanarak⁹.” Barış zamanında herkes kendi işi ile uğraşır, savaş çıkınca da silâhına sarılan cepheye koşar bu düzende (s. 47). Asena, Bedreddin'in görüşünü şöyle özetletir kendi ağzından Bedreddin'e: “Bugün herkese ektiği toprak, diktiği ağaç, tuttuğu iş dedik, yarın belki de herkese herkesin toprağı diyeceğiz, herkese herkesin malı mülkü diyeceğiz, yarın yanağından gayri diyeceğiz¹⁰.”

Bedreddin bu anlayış içindedir, Musa Çelebi ile ve onun zorlaması üzerine eyleme girer; bu temele dayanan bir yönetim kurulur. Ama karşısına çıkarlar eski yönetime alışkın olanlar, düzenin bozulmasını istemeyenler. Sonunda Musa Çelebi'nin orduları yenilir, Şeyh Bedreddin'in düşünceleri eylem alanı bulamaz, bir daha da yeremez.

Asena, birçok yerde halk ve yönetim üzerine konuşturur Şeyh'i. Bunlar, onun görüşlerini iyice belirtmek içindir elbette. Bütün düşünceleri bir tarih kitabı gibi vermekten çok bir takım vesilelerle vermeyi uygun bulmuştur. Yineleme gibi görünen bu sunuş biçimi, bize göre doğrudur.

Asena, Bedreddin, İsmail, Musa Çelebi, Gazi Melek gibi kişilerin yanında herkesçe

⁹ s. 43.

¹⁰ s. 46.

adı bilinen Torlak Kemal, Börklüce Mustafa gibi kişileri de sahneye çıkarmıştır. Bunların yanında Bedreddin'in eşleri Cüzibe ile Hatice ve oyunun planı gereğince daha başkaları da kişiler arasına alınmıştır. Böylece, Şeyh Bedreddin'in bütün yönleri, bütün düşünceleri ve eylemleri belirtildiği gibi, karşıt olanların düşünce ve eylemleri de belirtilmiştir. Bedreddin inanmış ve inançlarını sonuna kadar sürdürmüş kişidir. Hiç bir korkusu yoktur. Bedreddin, büyük bir aşamayı aştığını da bilen bilinçli bir kişidir. Kendisini yargılayan ve idamına karar veren kurul önünde bunu iyice belirtir. Bu son sahne, sezgi gücü olan biri ile iskolastiğin dışlıları arasında ezilmiş birinin karşılaşmasıdır. Asena, böylece, gerçek insanla bağınaz insanın ayrımını da ortaya koymuştur denilebilir.

Asena, oldukça durgun bir planda gelişen oyununa hareket vermek için çaba harcamıştır. Çeşitli yerlerde geçen oyunda, halk arasında gezinmeler, saraylardaki çatışmalar, savaş sahneleri yer almıştır. Konuşmalar, Şeyh'in düşüncesini vermek için ağır bir tempoda gelişmiştir denilebilir. Konuşmalar arasında ustaca geçişler vardır.

Asena, oyunda bugünkü dili kullanmıştır. O yıllardaki dilin kullanılması gerekip gerekmediği sorulabilir ve tartışılabilir. Bu, gerçi o çağın havasını verir ama bunun dışında bir katkıda bulunamaz sanırım. Bu yönden, Asena'nın tutumunu yerinde buluyorum.

Oyunda kişilerin iyi çizilmiş olduğunu da söylemeliyim. Bedreddin, Torlak Kemal, Börklüce Mustafa, Musa Çelebi, Gazi Evrenuz, Beyazıd Paşa, Mehmet Çelebi ve öbürleri belirli çizgileriyle çıkarılmıştır sahneye. Bu bakımdan oyun başarılı bir oyun olarak nitelendirilmelidir. Asena, tarihin verilerinden yararlanarak Şeyh Bedreddin olayını başarıyla oyunlaştırmıştır. Oyun tarihsel gerçeklere uygun mudur, değil midir? Böyle bir soru yersizdir. Oyun yazarı bir tarihçi değildir. Aranılması gereken, oyunun oyun olması ya da olmamasıdır. Diyorum ki, *Simavnalı Şeyh Bedreddin*, başarılı bir oyundur.

